

román körzetek sok négyzetkilométernyi területet ölelnek fel s így a választók arra vannak kényszerítve, hogy nagyon hosszú utat tegyenek meg a választási helyig. Most, hogy megakadályozzák szervezkedésünket, négy román képviselőnek felfüggesztették a mentelmi jogát, hogy ne emelhessenek erélyes tiltakozást az új választási törvénnyel szemben.

A *főherceg* arról a küldöttségről beszél, amely a memorandumot Bécsbe vitte és amelyet a császár nem fogadott. — «Hallatlan dolog, hogy az alattvalók egy egész küldöttsége jöjjön és ne fogadják. Ez nagyon sok volt.» — A trónörökös aztán megkérdi dr. Buneát hol tanult?

Dr. Bunea: A gimnáziumot a brassói román gimnáziumban, a teológiát Rómában végeztem. Németül nyelvtanból tanultam.

A főherceg: Úgy? Elég jól beszélsz.

Dr. Bunea: Dr. Cristea jobban tud németül. Ő a németeknél tanult.

Dr. Cristea: Az egyetemet Budapesten végeztem, de szász gimnáziumba is jártam. Aztán nálunk, Szebenben inkább németül beszélnek az emberek.

A főherceg: Úgy? Németül?

Dr. Cristea: Igen. A magyarok csak hivatalnokok. Aztán érintkezünk a katonákkal, akikkel jó viszonyt tartunk fenn. Nagyszebenben van a 12. hadtest parancsnoksága. Ott van a 2. gyalogezred, amelynek katonái magyarok (székelyek). Újabbban észrevehetően sok tiszt beszél magyarul. Néhány hónap óta valóságos divat a magyar beszéd.

A főherceg: A 2. gyalogezred legénységének harmadrésze román és vannak benne németek is. Olyan ezred, amely nagyon derekasan állta meg a helyét. Ami a nyelvet illeti, a legénységet anyanyelvén kell oktatni, mert egyébként, gyengül a hadsereg iránti vonzalom. Most azonban a hadseregben is kezd tért hódítani a magyar nyelv.

Dr. Bunea: Úgy van, Fenség.

Dr. Cristea: A hadsereget eddig az összes nemzetiségek szerették. Mi románok az ex-lex idején, amikor a magyarok megtagadták az újoncadást, önként küldtük ifjainkat a sorozóbizottsághoz. A 64-es román ezrednek megvolt a teljes létszáma. A magyarok ezért üldözték a besorozott ifjak züleit. Hogyha a magyarok megkapják a kedvezményeket a hadseregben, a románok lelkesedése csökkenni fog a hadsereggel szemben.

A főherceg elmondja aztán, hogy ta-

lálkozott Románia királyával, I. Károlyal, akit jóbarátjának tart. — Beszéltem vele az Ausztria-Magyarországbeli románokról is. Sokat tett országáért. — A főherceg aztán a két román érsek iránt érdeklődik.

Dr. Bunea: A mi érsekünk, dr. Mihályi egészséges. Most 67 éves.

Dr. Cristea: A miénk 81 éves, teljesen ősz, de egészséges és még szereti a munkát.

A főherceg: Mikor jöttek önök? Ismerik Bécsset?

Dr. Bunea: Tegnapelőtt jöttünk. Voltam már Bécsben. Először 1893-ban Vancea érsek társaságában.

Dr. Cristea: Én többször voltam Bécsben. A mult nyáron is itt jártam.

A főherceg: Mikor indulnak el?

Dr. Bunea: Még maradunk egy-két napig.

A főherceg aztán ismét biztosított jóindulatáról és kért, hogy hozzuk ezt a román nép tudomására, de *óvatosan*. Ismét megköszöni, hogy eljöttünk hozzá.

Dr. Cristea megköszöni a főherceg igéreteit.

A főherceg felállt, kezét adott előbb dr. Buneának, aztán nekem. Az elváláskor a következőket mondta: Adják át üdvözlőmetem érsekeiknek.»

A napló végén Miron Cristea feljegyzi, hogy *Arenau* őrnagyhoz köszönőlevelet intéztek, amelyet a következő mondattal fejez be: «Legyen meggyőződve, hogy egy derék nép szent ügyét támogatja. Ezáltal nemcsak a román nemzet érdekében fejt ki Nagyságod munkát, hanem hozzájárul a monarchia és a szeretett dinasztia megerősítéséhez.»

Gramantik Margit.

Rákosi Jenő.

Visszatérnek ifjúságom álmai! — mondta a nagybeteg Rákosi Jenő — amikor pár héttel halála előtt újra színdarabírásba kezdett. Mintha élete legvégén ráeszmélt volna arra, hogy miben volt a legnagyobb. Mintha érezte volna, hogy minő kár volt neki is, mint annyi nagynevű magyarnak, a politika kedvéért hűtlenné válnia a szépirodalomhoz. Nagy mestere és az irodalmi életbe való bevezetője, Kemény Zsigmond is akárhányszor fájdalmasan érezte, hogy politikai szenvedélye elvonta az irodalomtól.

Igen, Rákosi Jenő is — ha megpróbáljuk működését egy későbbi kor távlatából szemlélni — elsősorban és

főképén drámaíró volt. Darabjainak a magyar dráma fejlesztésében nemcsak irodalomtörténeti jelentősége van, hanem értékük e pusztai irodalomtörténeti fontosságon messze felülemelkedik. Nem egy tekintetben meg is előzték a magyar színpadi irodalom fejlődését és úgy képzeljük, hogy Rákosinak, mint drámaírónak, lesz még renaissance-ja.

Rákosi alakját a magyar irodalomtörténetírás főképp úgy állította be, mint a kiegészítés táján fellépő újromantikus mesevígjáték vezérét és legkiválóbb művelőjét, aki e vígjátékaiban és a később írt tragédiáiban igen érezhetően Shakespeare epigonja. E megállapítás részben szűk-körü, részben pedig hamis. Mert igaz, hogy Rákosi *Aesopusa*, *Krakkói barátokja*, *Színre szintje* és *Szerelem iskolája* a magyar újromantikus mesevígjátéknak legkiválóbb termékei, de Rákosi drámaírói működése ennél az iránynál sokkal szélesebb körű. Ő az egyetlen, aki ebben a gyakran kicsinyesen realista korban a nagy tragédia tradícióit méltóképpen képviseli (*Endre és Johanna*, *István vezér*, *Tágma királyné*); ő az, aki az olyan soká vajdúó magyar operettnek életet ad (*Titilla hadnagy*, *Tempefői*, *Világszép asszony Marcia*, *A fekete hajó*, *A négy király*, *A bolond*); végül ő az, aki a népszínműáramlat közepette kísérletet tesz a népdramára (*Ripacsos Pista dolmánya*, *Magdolna*.)

Ami pedig Shakespeare-utánzó voltát illeti, itt is több kritikával és mélyebben kellett volna irodalomtörténetírásunknak a látszat mélyére tekintenie. Rákosi darabjaiban csakugyan sok a Shakespeare-reminiscencia, de csak a külsőségekben. Dikciójának tónusa, nyelvének képekben gazdagsága, néha erőltetett körmönfontysága, a víg és szomorú elemeknek darabjaiban való szeszélyes vegyítése, a prózai és verses részeknek váltakoztatása, a gyakori színváltozás kedvelése, mind-mind csakugyan olyan sajátosságok, amelyek a nagy angol költőre utalnak. Ami azonban a lényegét illeti, ami Rákosi drámái mondanivalójának magját teszi, ami tragikumfelfogását és sorselgondolását illeti, ezeken a pontokon — már pedig egy drámaíró megítélésében ezek a fontosak! — alig lehet nagyobb különbséget elképzelni, mint ami Shakespeare és Rákosi között van. Shakespeare alakjai a szabad elhatározás hősei. A sors hullámainak egész vállal nekifekszenek, s ha az ár elsodorja őket, a saját magabizásuknak áldo-

zatai. Rákosi emberei a sorsnak játékszerei, akiket akkor is, amikor az a hiszik magukról, hogy ők úsznak, voltaképpen a végzet árja ragad. Rákosi egy felettünk függő, mindent elsodró, hatalmas végszerűség hívója, aki e sorselgondolásában és tragikumfelfogásában sokkal inkább rokon a görögökkel, semmint Shakespeare-rel. Tragédiái végzettragédiák és vígjátékai — ha szabad ezt a szokatlan poétikai kifejezést használni — végzetvígjátékok. Sőt még operettjeinek derűjében sem tanácsos mindig bizni, még ide is akárhányszor kísérteties árnyékok vet a fenyegető, könyörtelen végzet, s majdnem katasztrófába dönti a szereplőket. Rákosi darabjaiban gyakran épen a sors mélységei felett ez a borotvaélen való táncolás ad valami erősen egyéni ízt. Végzetfelfogásának legkövetkezetesebb és egész világnézeti mélységig lenyúló megnyilatkozása a *Tágma királyné* c. tragédiája. E darab a maga problémafelvetésében mutatkozó különösége és meghökkentően eredeti hangja miatt bemutatásakor nem kellett sikert, de valószínű, hogy az új klasszicizmust anticipáló formája, szigorú konstrukciója és nagy lendülete miatt lesz még neki a magyar színen feltámadása.

A végzetszerűség gondolatának a tragikumról írt elméleti művében is nagy szerepe van. Egyáltalában azt lehet mondani, hogy irodalmunkban Rákosi egyike azon keveseknek, akiknek önálló tragikumelgondolásuk van. De e sors- és tragikumfelfogásnak konkrét megmutatásával elméleti művénél is sokkal jellemzőbbek e felfogásra drámái. Hogy milyen szakadékos ellentét van a Shakespeare- és a Rákosi-féle sorsfelfogás között, arra elég legyen két idézetnek szembeállításá.

Lear király csupa akarat Edmundja Glosternek asztrológiai babonáit így gúnyolja ki: «Ez a legfölségesebb bohózat a világon, hogy midőn szerencsénk beteg, balsorsunkra vetünk: napra, holdra, csillagokra; mintha gazemberek kényszerűségből volnának; boldondok az ég akaratjából; semmirekelők, tolvajok, országárulók a szférák hatalmánál fogva; részegesek, hazugok, házasságtörők csupa megrögzött engedelmisségből a planétái befolyások iránt...»

Rákosi, mintha csak ez életfelfogással tudatosan akart volna vitatkozni, így filozofáltatja *Endre és Johannában* Tarentói Lajost:

«Az égitelek forgásán forog
 A sorsunk. Csillaghullás, üstökös,
 A hold fogyása s megtelése: mind
 Esendőségünk és emelkedésünk,
 Kedvünk, szerencsénk, balfordulatok
 Oka, tanuja, hírnöke. Bolond,
 Ki azt hiszi, hogy a kezével új
 Csoportba rakhat csillagképeket.
 Én ezt akarnám, más ellenkezőt
 Akar; a két erő találkozik
 És mérkőzésből lesz az, ami
 Ott fenn megírva van, Akarhatsz
 Talán születni? És születni szépnak,
 Avagy gazdagnak: hercegtől hercegnek,
 Vagy hercegnek koldústól? Jónak a
 Silánytól vagy a legjobbtól is. Ó!
 Meghalni sem!» . . .

S az efajta sorsgondolat nemcsak egyszer-kétszer bukkan elő Rákosi színműveiben ilyen tudatossággal. Úgyszólván mindenik darabjából lehetne példát idézni. Olyanok ezek a nyilatkozatok, mintha Rákosi meséiben és hőseinek sorsában megnyilatkozó tragikumfelfogásnak csillagalatti magyarázó jegyzetei volnának.

Rákosiról, a publicistáról és politikai életünk szereplőjéről egy későbbi korszak történetírója alkalmasint revízió alá fogja venni a kortársak véleményét. Valószínű, hogy ezirányú szereplésének értékelésében bizonyos hűvösebb tartózkodás fog a mai véleményre következni. Épen ilyen valószínű azonban az is, hogy drámairól működésének Rákosi Jenő «ifjúsága álmainak» értékelése egyre inkább emelkedő vonalat fog mutatni. *Galamb Sándor.*

Úti benyomások.

Párizs — Velence télen? Ugyan, ki nek jut ilyesmi eszébe?

Hja, aki nem válogathatja meg az utazás idejét, sőt örülnie kell, ha bármikor is szépet láthat, az csak úgy van vele, mint a matróz a partraszállással: várja a pillanatot és örömmel ragadja meg az alkalmat.

Es amint a matróz kérdézősködhetik idősebb pajtásaitól a következő kikötő felől, úgy veszi elő a jámbor filiszter az utikönyveket.

De melyiket a sok közül? Őszinte hálával tartozom Orbók Attila «Párizsi notesz»-ének, amiért jótanácsot adott ebben az ügyben: ne vegyem elő egyiket sem. Azért természetesen nem indultam meg nélkülük, de úgy szólván csak a térképet használtam belőlük. A mai átlag ember annyit hall és olvas,

hogy körülbelül tisztában van azzal, mit kell megnéznie egy-egy idegen városban; legfontosabb tanács valóban az, amit Orbók Attila így fogalmazott meg: «Egyet jegyezz meg jól: Nem vagy Budapesten».

Másik nagyon jó tanácsa Orbóknak az első séta terve: a place de l'Étoile-ról a place de la Concorde-on át, a Madeleine-templom előtt az Operáig, ott a café de la Paix terraszán leülni délután 5—6 óra között.

Ez az út talán egy óráig tart. Télen még jellemzőbben mutatja a nagy város széületes képét, mint nyáron, mert télen korábban gyújtják föl a négy-öt sorban végigcsillógó utcai lámpásokat, a sokszínű, káprázatos fényreklámok tömegét s ebben a ragyogó esti világitásban még bődtöbb az autók beláthatatlan rajainak zajtalanul siketítő lármája. Zajtalan, mert nem tülköl, nem pöfög géppuskaszerűen egyik sem, de siketítő, mert a sok száz gummi-kerék surlódása, a gépek diszkrét dörgése együtt olyan erős hangot ad, hogy nem lehet hallani a szomszédunk hangját.

Ha figyelmesen nézünk körül a séta alatt, fölfedezzük Párizs szépségének egyik titkát. Mindig csodálkozva néztem a párizsi utcaképeket: ha egyetlen élő alak, egyetlen jármű sincs rajtuk, mégis valami különös nyugtalanság, elévenség van bennük. Magyarázat: itt minden ablak olyan magas, mint valami erkélyajtó és minden ablakhoz rácsos zsalu van. Ezek a magas ablakok kitöltik a nálunk üresnek tetsző falakat, az ablakok közt üresen maradó falrészeket a zsalurácsok vonalai, árnyékolásai megélenkítik.

Könnyű nekik a zsalut télen is ott-hagyniok és egyretű ablak mögött lakniok, mert náluk a leghidegebb hónap átlagban 6 fokkal melegebb, mint Budapesten. Szükséges ez az ablak-elrendezéssel elért bájos változatosság, mert a nagy méretek monstrozitása bánatáná a szemet.

Séta közben még egy kellemes megfigyelésben van részünk: tévedett Orbók Attila, mikor azt írta, hogy az autóbuszok gázolnak. Lehet, hogy az első autóbuszok idején a sofförök még nem szokták meg a nehéz járművekkel való bányásmódot, de most ezek is boszorkányos ügyességgel dolgoznak, bámulatosan merész kanyarulatokat tesznek, különben alig is gázolhatnának, mert az autók tologása miatt nem járhatnak gyorsan.